

ŞAHİS MERKEZLİ OKUMAK*

Adını okuma fiilinden alan Kur'an'ın ilk kelimesinin imana, ahlâka ve ibadete değil de okumaya dair olmasının oldukça düşündürücü olduğu muhakkaktır. Ancak okuma fiilinin etrafında yer alan kelime ve kavramların, okumanın iman, ibadet ve ahlâktan bağımsız bir eylem sayılamayacağına işaret ettiği de bilinmelidir. Kur'an, bu tavrıyla ekrem olan Allah'ın bir lütfu diye nitelediği ilme sürekli değer yükleyerek devamlılık kazandırmak istemiştir. Zira ilmi artırıp geliştirecek yegâne yol okumaktır. Bize nakledilen bilgilere göre İncil'in ilk ifadeleri "Önce söz vardı." diye başlasa da bununla yazıyı öğrenerek ilme devamlılık kazandırmanın önemine işaret edilmiştir.

Aslında okumak ve yazmak, Kur'an'la yahut İncil'le başlayan bir eylem değildir. Okuma ve yazmayı, ister bazılarının ifade ettiği gibi insanlık tarihi kadar kadim kabul edelim, isterse bunu yazının tarihi için verilen beş bin yıl kabul edelim, neticede insanlık var olalı beri yahut beş bin yıldan bu yana okumakta ve yazmaktadır. Burada sorgulanması gereken, beş bin yıldan beri okumayı öğrenen dünyanın okumaktan arzuladığına kavuşup kavuşamadığı meselesidir. Bunun sebeplerini şöyle sıralamak mümkündür:

1. Aklın bir vazife ve sorumluluk olarak değil bir vasıta olarak görülmesi,
2. İlimin zanna ve hevaya tâbi olması,
3. Ruh ve ahlâka ilişkin hususların ilim sayılmaması,
4. Hikmetin ilimden ayrılması,
5. Okumakla elde edilen malûmatın niteliği,
6. Bilginin hurafelerden arındırılmaması,
7. İlmi aşağılama yolunda sarf edilen gayretler,
8. Bilgi-güç-iktidar ilişkisinin ahlâkî boyutu,
9. Acziyete düşen kıt bilginin yapmaya değil yıkmaya yönelmesi,
10. Afakî okumalardan enfüsî okumalara varamamak,
11. Şahıs merkezli okumalardan evrensel merkezli okumalara geçememek ve
12. Şahıslar dünyasını kanunlar yerine koymak.

Dış gerçeklerle nasıl bir ilişki kuracağını öğrenememiş olan bir kişi, oldukça kolay bir şekilde, ataları ve dış gerçekleri öğrenmede ilham kaynağı yapabilir. Bu sebeple insan, şahısları ilmin yerine, kitapları da kanunların önüne koymakta bir sakınca görmez. Okumaktan kastedilen muradın önündeki engeller olarak sıralanan sebeplerden özellikle şahıs merkezli okumalar üzerinde durmak yerinde olur.

Şahıs merkezli okumak, kitapları şahısların yerine koymak ve hakikatleri sadece kelimelere yüklemek veya kelimelerde aramak demektir. İnsanlığın okuma tarihinde şahıs merkezli okumalardan evren ve düşünce merkezli okumalara geçememek ve şahıslar dünyasını kanunlar yerine koymak bugün hâlâ insanlığın karşısında ciddi bir engel olarak durmaktadır. Tartışma, şahıs merkezli okumalarda değil, merkeze alınmak istenen şahıslarda yaşanmaktadır. Bazıları gücünü gelenekten alan ölüleri tercih ederken, bazıları da gücünü çağdan ve otoriteden alan dirileri tercih etmektedir.

Kültür tarihimizde kitaplarının altında kalarak can verdiği için okuma şehidi olarak bilinen Cahız, şair Attabî'yi eleştirirken “Onun şiirlerine sahibinize dönün denilse ortada kendisine ait hiçbir şey kalmazdı.” der. Eğer bugün Cahız’ın bu sözü çağdaş araştırmacıların eserlerine uygulansa ve akademik çalışmaların dipnotlarına yerinize dönünüz denilse, eğer geriye bir şey kalmıyorsa bu durum şahıs merkezli okuma dünyasının sona ermediğini, bilâkis bütün yönleriyle devam ettiğini gösterir.

Âlim, elbette saygı ve takdire lâyıktır. Bu sebeptendir ki, Allah onu meleklerle birlikte varlığına tanık olarak göstermiştir. Ancak anlamayı uzun bilgi merdiveninin bir basamağı değil de ilmin kendisi olarak görmek, Hz. Ali'nin ifadesiyle “Ricali hakka göre tanımlamak varken hakkı ricale göre tanımlamak”, başka bir ifade ile baki hakikatleri fâni şahsiyetler üzerine bina etmek, okumaktan muradın tahakkuku önündeki en önemli engellerdendir.

Unutulmamalıdır ki, gassalın elinde meyyit olmayı hikmet bilenleri hiçbir gassalın temizlemeye gücü yetmeyecektir. Okumayı bilemediğimiz içindir ki, dışımızdakilere inceleme konusu olabiliyoruz. Hâlbuki dışımızdakiler bizim inceleme konumuz olmalıydı. Fikirler dünyasını ayırabilmek, onları kuşatabilmeyi gerektirir. Örneklerden veya şahıslar dünyasından düşünce dünyasına çıkmak ancak zihinsel şekiller dünyasından dış hakikatlere çıkmakla olur. Evet insan tabiatı gereği örnekler etrafında düşünür fakat ülfet edebileceğimiz bir arkadaş gibi olan bir örneği almakla, ölçü alınacak bir asıl gibi olan bir örneği almak arasında fark vardır. Temel olarak aldığımız örnek hep geçmiştekiler olursa kişileri hâkimiyeti altına alan ve bastıran, bağımsızlık ve şahsiyetlerini kaybettiren baskıcı bir müracaat kaynağı olmuş olur. Hz. Ali “Ricali hakka göre tanımlamak varken hakkı ricale göre tanımlamak”

derken önemli bir hakikate işaret etmiştir. Bir başka çağdaş âlimimiz de “Baki hakikatleri fâni şahsiyetler üzerine bina etmeyin.” derken aynı şeyi tekrarlamıştır.

Şahıslar dünyasının hakkını vermek gerçekten temel bir iştir. Fakat tehlike, onlara haklarından fazlasını vermektir. Netice olarak ifade etmek gerekirse şahıslar dünyasının biri olumlu diğeri olumsuz iki türlü rolü vardır. Bu rol şahıslara uzanan bilgi merdiveninin bir basamağı olarak görüldüğünde olumlu olurken, Allah’ın mahlûkatına yaptığı iyiliğın bu şahıslarla son bulduğu şeklinde görüldüğünde ise olumsuzlaşır. Bir toplum ki doğruluk, ciddiyet ve ağırbaşlılıkla dünyanın olaylarını kendisine sunacak büyük araştırmacılardan mahrumdur ve kültür dünyasından kopuk yaşamaktadır; işte böyle bir toplum faydalı bir şey elde etmek için, birçok faydasız şeyi bir kitabın binlerce satırı arasından bazı satırları ve bazı sayfaları seçerek okumak durumundadır.

*Diyanet Aylık Dergi, sayı 199